

VILÁG- TÖRTÉNET

8. (40.) évfolyam 2018. 4.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **JONČEV ZSOLT**
A CSEHSZLOVÁK LÉGIÓ ETNIKAI DIMENZIÓI
- **KRAJCSÍR LUKÁCS**
A GOTTWALD DANDÁR TÖRTÉNETE
- **SZ. BÍRÓ ZOLTÁN**
MIÉRT ÉS MIKÉNT BOMLOTT FEL A SZOVJETUNIÓ?
- **DANIELE CONVERSI – SANJAY JERAM**
A VÁLSÁG ELLENÉBEN
- **BARANYI TAMÁS**
1968 MÁJUSA FRANCIAORSZÁGBAN ÉS A NAGYHATALMI
ERŐEGYENSÚLY
- **SZEMLE**
VUKMAN PÉTER, OPRE BERNADETT, PÉTERFI BENCE,
KISS MÁRTON ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Stefano Bottoni,
Katona Csaba, Martí Tibor
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

8. (40.) évfolyam 2018. 4.

TARTALOM

Birodalmak felbomlása, országok születése (Stefano Bottoni)	533
<i>Tanulmányok</i>	
Jončev Zsolt: A Csehszlovák Légió etnikai dimenziói	537
Krajcsír Lukács: A Gottwald dandár története. Csehszlovákia szerepe Izrael Állam megalakulásában	551
Sz. Bíró Zoltán: Miért és miként bomlott fel a Szovjetunió?	567
Bíró László: Montenegró függetlenné válása	589
Daniele Conversi – Sanjay Jeram: A válság ellenében. Az interkulturális nacionalizmus ereje Katalóniában	611
Balogh Róbert: Éhezés, élelmezés és modernitás a gyarmati Indiában, 1920–1950	633
Baranyi Tamás: 1968 májusa Franciaországban és a nagyhatalmi erőegyensúly	651
<i>Szemle</i>	
Egy ismeretlen szomszéd története (Vukman Péter)	667
A tuniszi kereszties hadjárat, 1270 (Opre Bernadett)	671
A minőségbiztosítás régészeti emlékei a középkor- és kora újkorból (Péterfi Bence)	675
Teázó vikingek és selyembe boruló Észak. Keleti áruk a 18. századi skandináv kereskedelemben (Kiss Márton)	678

Jelen számunkat Stefano Bottoni szerkesztette

Montenegró függetlenné válása

A *Világtörténet* jelen tematikus száma az államalakulások, illetve az államfelbomlások legkülönbözőbb aspektusait villantja fel. Az egykori Jugoszláviánál aligha lehet jobb példát találni, mivel a 20–21. században többször átalakult a nyugat-balkáni államszerkezet. Az első világháború után a nagy kelet-európai birodalmak felbomlottak (az Oszmán Birodalom már a háborút sem érte meg a korábbi nagyságában), helyükön – az újabb keletű biztonságpolitikai elképzeléseknek megfelelően – új, korábban sohasem létezett országok jöttek létre. A győztes nagyhatalmak ugyanis Németországot úgy kívánták sakkban tartani, hogy korábbi szövetségését, az Osztrák–Magyar Monarchiát feldarabolták, területén pedig több kis államot hoztak létre. Az elképzelések szerint az antant szövetségi rendszeréből kieső Oroszországot részben az új szláv államoknak kellett pótolni, s ezek egyikeként létrejött a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (későbbi nevén Jugoszlávia).

A délszláv állam megalakulása nem csupán a kedvező külpolitikai helyzetnek köszönhető, legkésőbb a 19. században megjelent a délszláv egység gondolata. A nemzeti elitiek elfogadták és a közös állam megvalósítása érdekében deklarálták a nemzeti egységet, azt, hogy a szerbek, a horvátok és a szlovének egy „háromtörzsrű”, „háromnevű” nemzetet alkotnak. Nem pusztán az Osztrák–Magyar Monarchiából való kiválás pillanatnyi szándéka vezette a horvát és a szlovén elitet a közös állam létrehozására Szerbiával, ugyanakkor Szerbia is érdekelt volt a közös állam megalakításában (ha másért nem, ily módon lehetett megvalósítani a több országban élő szerbek egy államba tömörítését). Jugoszlávia történetét azonban – tekintve hogy a vágyott nemzeti egység sohasem jött létre – végigkísérte a nemzetek közötti vetélkedés, valamint az állandó törekvés, hogy megfelelő politikai berendezkedést, egyensúlyt alakítsanak ki. Sem a két világháború közötti szerb dominanciájú unitarizmus, sem a királyi Jugoszlávia végén felsejlő horvát autonómia (és az esetleg kialakítható trialista államszerkezet), sem pedig a szocialista föderáció nem bizonyult megfelelő, hosszú távú megoldásnak, mivel ha a külpolitikai helyzet lehetővé tette – a belső erők hathatós közreműködésével –, Jugoszlávia felbomlott.¹

* A szerző az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének főmunkatársa (1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., biro.laszlo@btk.mta.hu).

¹ Lásd az átfogó Jugoszlávia-történeteket, például: Sundhaussen, 1994, 2014; Lampe, 1996; Juhász, 1999; Ramet, 2011; valamint az egyes nemzetek történetírásának megközelítéseit: Bilandžić, 1999; Dimić, 2001; Goldstein, 2003; Vodopivec, 2005.

Az 1980-as évek legvégére enyhült a pártállami ideológiai szorítás, egyre hangosabban vetették fel a politikai pluralizmus bevezetésének addig ördögtől valónak tartott gondolatát. Emellett az egyes tagállamok kommunista pártvezetői mind határozottabb formában képviselték nemzeteik érdekeit. Az 1960–1970-es évtized fordulóján megnyilvánuló nemzeti és reformköveteléseket Tito vezetésével még nagyobb megrázkódtatás nélkül kezelni tudták, az akkori megoldás, az alkotmánymódosítások, illetve az 1974. évi alkotmány bevezetésének hosszú távú következményeként tovább gyöngült a központ szerepe, szélesedett viszont a tagköztársaságok döntési jogköre.²

Az 1980-as évek végén a gazdasági válságba süllyedő Jugoszláviában viszont már nem volt olyan karizmatikus erő, amely valamiféle módon harmonizálta volna az egymásnak gazdasági téren is betartó tagköztársaságok igényeit. Ugyanakkor megváltozott a külpolitikai helyzet is. A Mihail Gorbacsov szovjet pártfőtitkár 1988. március 14–18-i jugoszláviai látogatása során, Dubrovnikban aláírt nyilatkozat megerősítette a két ország egyenlőségének, valamint az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvét, ami gyakorlatilag a Brezsnyev-doktrína elvetését jelentette. Gorbacsov új külpolitikai koncepciója keretében – minden bizonnyal – nem kívánta „elengedni” a kelet-európai szocialista országokat, továbbra is vezető szerepet szánt a Szovjetunióknak a térségben, de nagyobb belső önállóságot akart hagyni az egyes államoknak, hogy megkezdődhessen a gazdasági pangásból való kilábalás. Az 1990-es évek elejére viszont a Szovjetunió elveszítette erejét abban a tekintetben, hogy képes legyen a kelet-európai államok belső politikai viszonyait befolyásolni. A jugoszláv válságban is azt hangoztatta, hogy a tagköztársaságok oldják meg békésen ellentéteiket.³

A délszláv állam dezintegrációjával szinte egy időben megkezdődött a Szovjetunió felbomlása is,⁴ így előtérbe léptek a nyugati hatalmak, amelyek a nemzetközi szintéren megoldásokat próbáltak találni: először a jugoszláv államiség fenntartásával, majd miután több szintéren háború tört ki, béketervek készítésével, elfogadtatásával, a szemben álló felek pacifikálásával, a békefenntartásra küldött katonai és rendészeti missziókkal, főmegbízotti hivatallal, bombázásokkal. A nemzetközi közösség így államépítő feladatokat is magára vállalt, a béke megteremtése érdekében választott eszközök azonban gyakran felemás, nem kellően hatékony megoldást eredményeztek.⁵

Az 1980-as évek legvégén a köztársasági Kommunista Szövetségek gyakorlatilag felbomlottak, s miként az állampártok mindenütt Kelet-Európában, átalakultak, miközben ezzel párhuzamosan új pártok alakultak. A pártok jórészt – előrevevőként a jugoszláv állam szétesését – köztársasági szinten szerveződtek. Az északi köztársaságokban, Horvátországban és Szlovéniában az 1990. tavaszi választásokon a korábbi uralkodó párt vereséget szenvedett, a függetlenségpárti ellenzék győzött. Ezt követően 1991. június végén Horvátország és Szlovénia kinyilvánította

2 A „horvát tavaszról” lásd: Lukács, 2018.

3 Romanyenko, 2011. 756–757.

4 Sz. Bíró, 2018.

5 A Jugoszlávia felbomlásával kapcsolatos nemzetközi irodalmat számba veszi: Ramet, 2005.

függetlenségét. Erre válaszul a Jugoszláv Néphadsereg és szerb szabadcsapatok támadást intéztek Horvátország ellen. Az Európai Közösség (EK) intervenciójára tárgyalások indultak, de mivel a Jugoszlávia-konferencián ajánlott, a határok megváltoztatását tiltó, de széles körű (többek között területi) autonómiát, szuverén köztársaságok társulását előírányzó Carrington-tervet Szerbiával nem sikerült elfogadtatni, az Európai Közösség 1992 januárjában elismerte az új államokat. Időközben 1991. szeptember 8-án a macedóniai referendumon a szavazók 95%-a Macedónia függetlenségére szavazott, ezt követően az ország új alkotmánya is kimondta a függetlenséget (november 17.). 1991. október 15-én – látva Jugoszlávia felbomlását és attól tartva, hogy felosztják Bosznia-Hercegovinát – a bosznia-hercegovinai parlament is kihirdette az ország függetlenségét, és határainak sérthetlenségét, amit a következő évben népszavazás is megerősített. A szerb–montenegrói államközösség 2006-ig maradt fent, míg a szerb államon belül sajátos helyzetben lévő Koszovó 2008-ban nyilvánította ki függetlenségét. Jelen írásban ezen szétválási folyamatok közül a montenegrói esetet vizsgáljuk.⁶

Államiság Montenegró területén 1990-ig

Montenegró mai területén a 9. század második felében jött létre a Vojislavljević-dinasztia uralma alatt Duklja vagy – ahogy a bizánci forrásokból ismert – Zeta néven az első délszláv állam. Az állam, mint a középkori államok mindegyike, állandó harcban volt szomszédjaival. 1189 és 1360 között Zeta Raškához, a szerb Nemanja-dinasztia államához tartozott. Ebben az időszakban létesítették az első ortodox püspökséget, és a pravoszláv vallás gyors ütemben terjedt a lakosság körében. Dusán cár halála után a központi hatalom meggyengült. Raška egyes területein a nagyobb urak igyekeztek saját uralmukat kiépíteni. A mai Montenegró területén először a Balšić-dinasztia, majd pedig a Crnojević-család ragadta magához a hatalmat, belevonva a hatalmi vetélkedésbe Velencét is. A 15. század utolsó harmadában az oszmánok is megjelentek, és a század végére meghódították az egész területet. A mai montenegrói vidékeket besorolták a Skodrai szandzsákba. Ezzel hosszú időre megszűnt a szláv államiság.

Az oszmán időszak alatt az egymáshoz tartozás gondolatát az egyház, illetve a törzsi szervezet erősítette. A társadalom törzsi alapon szerveződött (ezek egyben helyi öngazgatási egységet is képeztek a saját területükön). A törzsfők gyűlése, melynek élén a 17. század végéig a választott *vladika* (püspök) állt, döntött a legfontosabb kérdésekben, a törzsek közti viszálykodásokban. A 17. század végén a püspöki tisztség örökletessé vált, és egyben világi, fejedelmi hatalmat is jelentett. I. Danilo (1696–1735) püspöktől kezdve 1918-ig a Petrović-dinasztia tagjai álltak a terület, majd pedig a montenegrói állam élén. A 18. század legvégétől megkezdődött a törzsek integrálása, a montenegrói magterület kiszélesítése. I. Petar Petrović Njegoš (1784–1830) idején több állami szerv létrejött, így a *kuluk*, amely egyszere

6 Legújabb összefoglalása: Morrison, 2017.

látott el jogi, bírósági, valamint közigazgatási funkciókat. Megalapították a kancelláriát is. 1798-ban megalkották az első montenegrói törvénykönyvet. II. Petar (1830–1851) idején létrehozták a szenátust mint országos bíróságot, a *gardiját*, a végrehajtó hatalom szervét, illetve a *perjanikot*, a *vladika* testőrségét, amely rendőrségi feladatokat is ellátott. II. Danilo püspöksége (1851–1860) alatt pedig a hadsereget fejlesztették, és újabb törvénykönyvet hoztak (1855).

A 19. század közepétől megindult Montenegró autonómmá, majd pedig függetlenné válásának folyamata. 1842–1843-ban két nemzetközi szerződésben az Oszmán Birodalom elfogadta Montenegró létét. Danilo az orosz–török háborút követő párizsi konferenciával véglegesen el akarta ismertetni országa függetlenségét, de a konferencia résztvevői nem vetették el az oszmán álláspontot, mely Crna Gorát Törökország szerves részének tekintette. A fejedelem az elutasítás nyomán a fegyveres megoldás mellett döntött, csapatai 1858 májusában Grahovacnál győzelmet arattak az oszmánok felett. A konstantinápolyi konferencián (1858) a nagyhatalmak úgy döntöttek, meg kell húzni a határvonalat Montenegró és a Török Birodalom között. A területmegosztást 1860-ban szentesítették, és 4400 négyzetkilométernyi területen létrejött Montenegró.

Montenegró teljes állami függetlenségét a berlini kongresszuson nyerte el 1878-ban. Ekkor területe kétszeresére, 9,5 ezer négyzetkilométerre nőtt, lakossága pedig 191 ezer fő volt. Montenegró nem nemzetállam volt, legalábbis nem abban az értelemben, hogy a montenegrói nemzet állama.⁷ Olyan nemzet ugyanis nem volt. A montenegrói értelmiség és politikai vezetés zöme a közös nyelvből és a közös vallásból következően szerbnek tartotta magát, legfeljebb erős regionális tudattal is rendelkezett. A berlini kongresszuson valójában két független szerb állam jött létre: Szerbia és Montenegró. Montenegró létét és területi gyarapodását részben annak köszönhette, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia sikeresen elérte, hogy Szerbia ne juthasson ki a tengerre.

Az ambiciózus Nikola (1860–1918) uralkodása alatt tovább folytatódott az állam modernizálása: korszerűsítették az adminisztrációt, európai mintájú törvénykönyvet alkottak, 1905-ben pedig elfogadták az alkotmányt. Montenegró parlamentáris monarchiává vált, de a legfőbb törvényhozói hatalom a fejedelem kezében maradt. 1910-ben az országot királysággá kiáltották ki. A sikerrel megvívott Balkán-háborúk során Montenegró újabb területekkel gyarapodott.⁸

1914-ben a Szerbiának küldött hadüzenetet követően Montenegró feltétel nélküli támogatásáról biztosította „nagy testvérét”. 1915 januárjában a Monarchia

7 Ugyanakkor egyes vélemények nagyobb hangsúlyt fektetnek a törzsi kötődéseken alapuló közösségi, mintsem a nemzetudatra, mondván, az utóbbi a 17–18. században még nem alakult ki, s a korábbi törzsi tudat a későbbiekben is meghatározóbb maradt. Hangsúlyozzák, hogy az 1990-es évekig a montenegrói nemzetről és függetlenségéről a közbeszédben nem lehetett hallani. A montenegróiak a szerb nyelvi és nemzeti közösség részének számítottak. Ezt tükrözte a történetírás is. A montenegrói államiság úgy jelent meg, amely színesítette a szerb múltat, és amely az oszmánok elleni szüntelen küzdelem sajátos körülményei között jött létre. Pavlović, 2003. 92–94.

8 Részletesen lásd például: Andrijašević–Rastoder, 2006; Rastoder, 2003; Jovanović, 2001. Montenegró területi változásainak bemutatása: Pándi, 1995. A montenegrói államépítésről: Andrijašević, 2017. A külpolitika dilemmáiról és a szerb–montenegrói rivalizálásról magyarul: Raspopović, 2017.

csapatai elfoglalták a montenegrói fővárost, január 25-én Montenegro kapitulált. Nikola király külföldre menekült. A többéves háborúskodás után 1918 októberében ért el a front Montenegroba, a szerb és az antantcsapatok véglegesen kiűzték az ellenséget, egyúttal a szerb erők a közigazgatás ellenőrzését is átvették. A szerb hadsereg megjelenése számos változást hozott. Lehetőség nyílt a 19. század közepe óta érvényben lévő szerb doktrína megvalósítására, a minden szerbet magában foglaló állam létrehozására (az egyesülést a szerb kormány úgy képzelte el, hogy Montenegro egyszerűen beolvad Szerbiába). Montenegro azonban önálló állam volt, saját dinasztiaival. Már a háborús szerb hadicélok között is szerepelt a Crna Gorával való egyesülés, és mindenekelőtt a montenegróiak között is voltak hívei az egyesülésnek (az 1917-ben alakult párizsi Montenegrói Bizottság, amely a montenegrói ügy képviselőjének tekintette magát, elfogadta a közös délszláv állam létrehozását meghirdető korfui nyilatkozat céljait, valamint kijelentette: „Crna Gora ezzel a háborúval befejezi saját szerepét mint önálló szerb állam [és] csak a belépés a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba áll előtte”). 1918. november 26-án a Podgoricába összehívott, jól megszervezett nemzetgyűlés egyhangúan kinyilvánította: „a montenegrói szerbek vér szerint, nyelvük és vallásuk szerint egyek azzal a nemzettel, amely Szerbiában és a többi szerb vidékeken él”, és „Crna Gorát gazdasági érdekei elválaszthatatlanul összekötik Szerbiával és a többi szerb vidékkel”. A nemzeti önrendelkezés elve alapján a nemzetgyűlés elfogadta I. Nikola és dinasztiaja detronizációját, valamint az egyesülést Szerbiával a Karadordević-dinasztia uralma alatt és perspektivikusan a jugoszláv egységállam megalakítását. Nikola elkésett októberi kiáltványa, melyben a jugoszláv államközösség konföderalista berendezkedését javasolta, valamint azon kevesek hangja, akik a montenegrói államiság felújítása után két önálló állam megfelelő tárgyalások utáni egyesülését képviselték, nem játszott szerepet az eseményekben.⁹

Az egyesülés után Montenegro az 1918. december 1-jén kikiáltott Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett. Eredménytelennek és hiábavalónak bizonyultak a szerbellenes megmozdulások, illetve Nikola beadványai a párizsi békekonferenciának és egyéb diplomáciai kísérletei az ország függetlenségének megőrzésére. Montenegro a jugoszláv állam része lett. A királyi Jugoszláviában semmilyen különállása nem volt, mivel a délszláv egységállam az unitarizmus és a centralizmus elvén épült fel. Egységes lett az állam szervezete, a korábbi kormányok, parlamentek rövid időn belül beszüntették működésüket. A jugoszláv alkotmány (1921) nem ismert el autonóm jogokat. Montenegrot szerb területnek tartották. Montenegro – Koszovóval és Macedóniával együtt – az ország legszegényebb részei közé tartozott, az állami fejlesztésekből azonban igen kis mértékben részesült.¹⁰

9 Šišić, 1920. 100–101., 258–261.; Šuković, 2006. (A mai montenegrói történetírás egyik vonulata törvénytelennek és elhibázottnak tartja a podgoricai nemzetgyűlés határozatait. Montenegro ily módon nem szubjektumként csatlakozott a közös délszláv államhoz, hanem saját hatalmi szervezet nélkül, s így nem képes megszabni saját belső rendjét és fejlődését, illetve megvédeni kultúráját. Például: Šuković, 2006.)

10 Bíró, 2010.

A királyi Jugoszlávia felbomlásakor Montenegrót először olasz csapatok szállták meg, majd Olaszország kapitulálása után a németek vették át a megszállók szerepét. 1943-ban a kommunista vezetésű új hatalom úgy döntött, hogy a győzelem után új, föderatív alapokra helyezi Jugoszlávia belső szerkezetét. Ennek keretében Montenegró a szocialista jugoszláv föderáció egyik tagköztársaságává vált. Mindegyik tagköztársaság kiépíthette a maga miniszteriális rendszerét, és a belügyekben egyre szélesedő jogokkal rendelkezett, a korszak végére, az 1974-es alkotmány nyomán a köztársaságok széles körű autonómiát élveztek. A párton belüli demokratikus centralizmus és az erőszakszervezetek azonban éberrel ügyeltek a helyes politikai irányvonalra, kijelölték a fejlődés korlátait, megvédték a szocializmust. Sem magát a politikai rendszert, sem pedig a jugoszláv államközösség fennmaradását nem lehetett megkérdőjelezni. A népszámlálások során a montenegróiakat „Crna Gora-iakként”, tehát külön tartották számon, és törvényekben, más helyeken is szerepelt a montenegrói nép/nemzet (*narod*) kitétel. Nem szabad elfeledkezni a szocialista korszak kultúratámogató tevékenységéről sem. A korábban az iskolázás tekintetében legelmaradottabb területen is megvalósult a szinte minden gyereket érintő oktatás, és mint minden tagköztársaságban, Montenegróban is alapítottak egyetemet és tudományos akadémiát. Mindez elősegítette a montenegróiak valamilyen fokú különállástudatának erősítését.

Montenegró a szocialista korszakban is Jugoszlávia egyik legfejletlenebb területe maradt. Mint ilyen részesülhetett az elmaradott térségek fejlesztésére létrehozott alaphoz (FARDUK). A legnagyobb eredmény, hogy az 1970-es évek végére kiépült a vasútvonal a tengerparti Barig, és ezzel jelentősen javult a térség közlekedése. A szocialista gazdasági rendszer itt is – miként az egész térségben – képtelen volt lépést tartani a világgazdasági folyamatokkal. Az 1980-as évek második felében két alapvető folyamat határozta meg Jugoszlávia sorsát: egyrészt az egyre mélyülő gazdasági válság, a fenyegető gazdasági csőd, másrészt az egyre erősödő nemzeti aspirációk.¹¹

Politikai változások Montenegróban

A változások az 1980-as évek legvégén kezdődtek Montenegróban is.¹² Ennek első etapjában eltakarították a régi, a szerbiaival rossz kapcsolatban lévő montenegrói pártvezetést, és zömmel a néhány éve hatalmon lévő Slobodan Milošević vezette szerbiai csoportosulásnak megfelelő embereket ültettek a helyi kommunista párt

¹¹ Rastoder, 2017.

¹² A montenegrói napi politika alakulásáról informatívak, jól hasznosíthatóak az International Crisis Group jelentései (www.crisisgroup.org), a Montenegrói Demokrácia és Emberi Jogok Központjának (www.cedem.cg.yu), a Moniror Központ (www.cemi.cg.yu), valamint a Szabad Választások és Demokrácia Központja (CESID) anyagai (www.cesid.org.yu). A korabeli elemzések és későbbi feldolgozások közül lásd például: Weckbauer–Hoffmeister, 1997; Thomas, 1999; Vujadinović, 2002; Becker–Engelberg, 2003; Ristić, 2010; Bieber, 2003; 2010; Ramet, 2011; Sundhaussen, 2014; Morrison, 2017. Magyarul a politikai és pártviszonyok áttekintése: Bíró, 2004; 2007.

élére. A módszer ugyanaz volt, mint a Vajdaságban: az „antibürokratikus forradalom” keretében tízezer fős tüntetést szerveztek az akkor még Titogradnak nevezett fővárosban, és lemondásra kényszerítették a pártvezetést.

Ekkor kerültek a párt élére a montenegrói politikai életet sokáig meghatározó személyiségek. Momir Bulatović (1956) lett a Montenegrói Kommunista Szövetségének elnöke, és Milo Đukanović (1962) is lényegesen feljebb került a ranglétrán. Maga a rendszer természetesen nem változott meg, csak a legfelső pártelit vívta meg a hatalmi harcát, amely egyértelműen a fiatalabb generáció győzelmével végződött. Az új pártvezetés azonban bizonyos értelemben liberálisabbnak bizonyult, a Montenegrói KSZ XX. kongresszusa 1989 áprilisában – tehát jóval korábban, mint a szerbiai pártvezetés – elfogadta a politikai pluralizmus gondolatát.¹³

A kommunista párt utódpartja, amely 1990–1991-ben két ülészak keretében kimondta átalakulását és felvette a Montenegrói Szocialista Demokratikus Pártja (DPS) nevet, 1996-ig egyértelműen dominálta a montenegrói belpolitikát. Az 1990–1996 közötti három parlamenti választáson – a választójogi rendszerből kifolyólag – mindig abszolút többséget szerzett, és így minden alkalommal kormányt alakíthatott.¹⁴ A kormány élén Milo Đukanović állt. Ezen időszakban a köztársasági-elnök-választásokon (1990, 1992) mindig a párt elnöke, Momir Bulatović győzött. A párt 1990-ben megalkotott programja a ma már utópisztikusnak és ködös dolognak tűnő emberarcú, demokratikus szocializmus megteremtését fogalmazta meg célként. Gyakorlati politikájában azonban nagymértékben igazodott a Szerb Szocialista Párthoz (SPS), fenn akarta viszont tartani azt a belpolitikai autonómiát, amelyet Montenegro a szocialista korszakban megszerzett.

Az 1990-es években alakult pártok közül a Nemzeti Párt (NS) egyértelműen a nagyszerb gondolat híveit fogta össze. Első programja szerint minden szerbek által lakott területnek föderációs alapon Jugoszláviához kellene csatlakoznia. Az államszövetség fenntartása Szerbiával mindvégig a párt legfőbb célja maradt. Antikommunizmusa azonban távol tartotta mind Miloševićtől, mind pedig a DPS-től. A párt sohasem vált kormányzati tényezővé, az első két választáson a szavazatok 13%-ával a mandátumok 11%-hoz jutott, 1996-ban az általa vezetett szövetség 19 mandátumot szerzett (26%). Az államszerkezet kérdésében szögesen eltérő álláspontot képviselt a Liberális Szövetség (LS). 1990-től, megalakulásától fogva – ekkor egyedülként – Montenegro függetlenségét támogatta. Oponálta a harmadik Jugoszlávia létrehozását, mert azt a nagyszerb gondolat megvalósulásaként értelmezte. Már az 1990-es évek közepén javasolta, hogy Montenegro kérje felvételét a nemzetközi szervezetekbe (ENSZ, EBESZ), valamint hozzon létre önálló hadsereget és rendőrséget. A párt 6–12%-nyi szavazatot kapott a választásokon, kormányzati szerephez nem jutott, illetve 2001-ben nem vállalt, de kívülről támogatta a kormányt függetlenségi törekvései megvalósításában. Az 1993-ban megalakult Szociáldemokrata Párt (SDP) sem tartotta megfelelőnek a harmadik Jugoszlávia államjogi

¹³ Darmanović, 2015. 13–17.; Goati, 2015. 51–56.

¹⁴ 1990-ben a szavazatok 56,1%-ával a mandátumok 66,4%-át, 1992-ben a szavazatok 43,8%-ával a képviselői helyek 54,0%-át, 1996-ban a szavazatok 51,2%-ával a mandátumok 63,4%-át szerezte meg a DPS. A választások eredményei: Goati, 1999; Pavićević et al., 2007.

szerkezetét, annak újratárgyalása mellett foglalt állást. A 10% feletti szavazatot kapó párt az 1990-es évek második felében a nagyobb önállóságra törekvő DPS mellé állt. Az említett pártok mellett kisebbségi érdekképviselő céljából nemzetiségi: albán, bosnyák, muszlim pártok is alakultak. Idővel ezek is a nagyobb montenegrói önállóság támogatóivá váltak.¹⁵

A valódi változások Montenegróban 1997-ben kezdődtek, mind a belpolitikában, mind pedig a Szerbiához fűződő viszonyban. A kommunista utódpart abszolút többsége birtokában zavartalanul kormányzott. Külpolitikai téren pedig – néhány kivételes esettől eltekintve, mint például a határok erőszakos megváltoztatásának tilalmát kimondó és széles körű nemzeti, nemzetiségi autonómiát kilátásba helyező Carrington-terv elfogadása 1992-ben, illetve Milan Panić támogatása – szorosán követte a Szerb Szocialista Párt vezetője Szerbiát. Az esetleges ellentétek átmenetinek bizonyultak.

A politikai irányváltás a külső szemlélők számára váratlanul jött. A nehéz gazdasági helyzetben lévő Montenegró miniszterelnöke úgy ítélte meg, országa számára gazdasági előnyökkel is járhat, ha eltávolodik a szerbiai vezetéstől. Ezt elősegítette, hogy a Nyugat csalódott Miloševićben, azt hitte ugyanis, hogy a daytoni egyezmény után hajlandó lesz bizonyos politikai engedményekre, illetve konstruktívabbnak mutatkozik az adósságkezelési tárgyalások során. Az 1996. évi szerbiai helyhatósági választások megmutatták, a szerb vezető nem engedi a demokratizálódást. A Nyugat olyan vezetőt keresett, aki képesnek bizonyul szembefordulni Miloševićcsel, ekkor találta meg a saját befolyását a szerbiaiaktól féltő Milo Đukanovićot. A szembefordulásra több tekintetben hamarosan lehetőség nyílt. 1996–1997-ben a szerbiai ellenzék (Zajedno) tüntetéseket szervezett a belgrádi vezetés ellen. Milošević elvárta volna a DPS teljes támogatását, de nemcsak a szerbiai ügyeket illetően, hanem a szövetségi hatáskörök kiszélesítésének kérdésében is. Szövetségi köztársasági elnök kívánt ugyanis lenni, mivel a szerbiai elnöki posztra két terminus után már nem lehetett újraválasztani. A támogatást sem egyik, sem másik esetben nem kapta meg a montenegrói párt egészétől. A DPS-en belül megkezdődött a harc a szerbiai vezetést támogatók és a távolságtartók között (Đukanović a Zajednót sem támogatta nyilvánosan).¹⁶

A két szárny közötti erőfelmérés és összetűzés a párton belül a montenegrói köztársaságielnök-jelöltség megszerzéséért folytatott küzdelem során ment végbe. A DPS vezetése Đukanović mellett állt ki, őt tette meg hivatalos jelöltjének a hivatalban lévő elnök helyett. Bulatović, aki egy szervezet segítségével szintén jelölt lett, a korábbi politikai irányvonalat képviselte. Đukanović viszont gazdasági és társadalmi változásokat ígért, közeledést a Nyugat felé. Teljes állami függetlenségről ő sem beszélt, de kiállt Montenegró nagyobb autonómiája és a nagyobb fokú montenegrói érdekérvényesítés mellett a szövetségi döntéshozásban. 1997. szeptem-

15 Bíró, 2004. 844–857.

16 Szilágyi, 2006. 112.

ber 1-jén, közvetlenül az elnökválasztás előtt megállapodást kötött az ellenzéki pártok vezetőivel a demokratikus átalakulásról.¹⁷

Az elnökválasztás rendkívül szoros eredménnyel zárult: mintegy ötezer szavazat döntött Đukanović javára (50,8%). A választással egyúttal véget ért a DPS egyeduralma a hazai politikai mezőben. A Bulatović-hívek 1998-ban Montenegrói Szocialista Néppárt (SNP) néven új pártot alapítottak, és a Szerbiával való szoros kapcsolat képezte programjuk alapját. Hűen követték – amíg lehetett – a miloševići vonalat. A DPS szakadása után több politikai irányvonal formálódott és jutott érvényre a hazai politikai életben, valamint nagyobb súlyt kaptak a demokrácia, illetve az önállósodási alternatíva kérdései.¹⁸

A következő választások a DPS és az SNP körül csoportosuló pártszövetségek közt dőltek el, mindhárom esetben a DPS vezette koalíció javára.¹⁹ A Đukanović vezette párt nyitást ígért a Nyugat felé, a nemzetközi kapcsolatok és kereskedelem fejlesztését, a demokrácia és a jogállam kiépítését és tiszteletben tartását. Emellett retorikájában egyre inkább hangsúlyozta Montenegró teljes függetlenségének szükségességét. Ettől kezdve a DPS hatalmon maradása valójában a függetlenedési folyamat véghezvitelén múlt. A párt függetlenségi népszavazást ígért 2001-re, de a nemzetközi viszonyok változása, valamint a közvélemény-kutatási eredmények ennek elhalasztására kényszerítették. A függetlenség kikiáltása helyett 2002–2003-ban a szerb–montenegrói államközösség átalakítására került sor.²⁰

Az önállósodás nem csak jelszó maradt. Politikailag Montenegró egyrészt igyekezett megfelelni a nyugati elvárásoknak, 1999-ben, a NATO szerbiai bombázása idején például befogadta az albán menekülteket, erősítette a parlamentarizmust és a demokratikus intézményeket, kifejezte hajlandóságát a kisebbségi jogok védelmére. Megszüntették a vízumkötelezettséget a nyugati országok polgárai számára. Másrészt a montenegrói vezetés igyekezett kimaradni az össz-jugoszláviai politikai eseményekből, nehogy ezzel is legitimálja a szövetség létét. 2000-ben Đukanović nem vállalta el az ellenzék vezetőjének szerepét Miloševićcsel szemben, a DPS bojkottra szólított fel a 2000. évi szövetségi választásokon. A DPS így nem is lett tagja a szövetségi parlamentnek. A 2001-ben hatalomra került Szerbiai Demokratikus Ellenzékkel (DOS) sem ápolt jó kapcsolatokat, mivel vezetőiben nem látta a hajlandóságot Montenegró nagyobb önállóságának elfogadására.²¹

17 Morrison, 2017. 69–82.

18 Goati, 2015. 57–62.

19 1998-ban a Jobb Életért elnevezésű koalíció (DPS, NS, SDP) a szavazatok 49,5%-ával megszerezte a mandátumok 54%-át, 42 helyet a 78 fős képviselőházban. Az SNP a szavazatok 36,1%-át nyerte el, 28 mandátumot kapva. 2001-ben a Montenegró Győzelme (DPS, SDP) koalíció győzött a szavazatok 42,0%-ával (33 mandátum a 77-ből), az Együtt Jugoszláviáért szövetség (SNP, NS, Szerb Néppárt [SNS]) 40,6%-ot kapott (33 mandátum). A Filip Vujanović vezette DPS–SDP kisebbségi kormányt az LS támogatta (7,9%-nyi szavazat, 6 mandátum). 2003-ban a Demokratikus Lista Montenegróért (DPS, SDP) 47,7%-nyi eredménnyel 39 mandátumhoz jutott a 75-ből. Az Együtt a Változásért (SNP, NS, SNS) nevű koalíció 37,8%-kal 30 mandátumot szerzett. Az LS-nek 4 mandátuma lett.

20 Goati, 2015. 62–73.

21 Bieber, 2003. 33–36.

A gazdasági élet területén Montenegró fokozatosan eltávolodott Szerbiától. 1996-ban privatizációs törvényt fogadtak el a köztársaságban. 1999-ben mint párhuzamos, 2000-ben pedig mint egyetlen hivatalos fizetőeszközt bevezették a német márkát, 2002-től pedig az euró lett a hivatalos pénznem Montenegróban. A jugoszláv valutától való elszakadás eredményeként a korábbi két számjegyű infláció 4% körülire csökkent egy-két éven belül. A nyitás meghozta az eredményét, az Egyesült Államok és az Európai Unió államai jelentős anyagi támogatásban részesítették a tengerparti kis köztársaságot, és logisztikai segítség nyújtottak neki. Nem mellékesen a montenegrói bérek nagyobb mértékben emelkedtek, mint a szerbiaiak.²²

Az önállóság gondolata az 1990-es évek közepétől kezdődően lassan átjárta az egész társadalmat, és kikerült a párvezetés belső hatalmi harcának terepéről. A népesség egy része is elfordult a szerbiai politikától, a montenegrói lakosság zöme nem akart hátrányokat szenvedni a Szerbiát sújtó nemzetközi megkülönböztetés miatt. A kisebbségek számára pedig, amelyek a kezdettől fogva fokozottabb mértékben támogatták a Szerbiától való távolodást, kifejezetten rémisztően hatott a szerbiai gyakorlat. A lakosság kedvezően fogadta egy valamivel demokratikusabb alternatíva lehetőségét. A függetlenség végül is elfogadottságot nyert a montenegróiak többségének körében. A függetlenségi népszavazás kiírásáig azonban 2006-ig kellett várni, addig a jugoszláv állam kerete többször megváltozott.

A jugoszláv, illetve szerb–montenegrói államközösség alakulása

1991–1992-ben a második, a szocialista Jugoszlávia felbomlott: a korábbi tagköztársaságok zöme kikiáltotta szuverenitását, és elérte függetlenségének elismerését. 1992-re bizonyossá vált, hogy nem jön létre semmilyen olyan föderatív vagy konföderatív állam, amely a korábbi Jugoszlávia nagyobb területeire kiterjed. 1991. október 18-án a montenegrói parlament is kimondta a köztársaság szuverenitását, de nem gondolt az elszakadásra, csak jobb pozíciókat akart elérni az új viszonyok között. 1992. március 1-jén Montenegróban népszavazást tartottak a jugoszláv föderációról. A 66%-os részvétel mellett megtartott referendumon a lakosság 95,4%-a támogatta – a népszavazáson feltett kérdést idézve – a föderációt azokkal a délszláv népekkel, amelyek szintén föderációra akarnak lépni. Miként a leadott szavazatok területi megoszlásából kitűnt: az ország negyedét alkotó nemzetiségi lakosság nem vett részt a választásokon, és a távol maradó montenegróiak egy része is inkább ellenezte a föderációt. Az eredmény viszont azt mutatja, a szerb nyelvet beszélő ortodox lakosság nagy többsége a Szerbiával fenntartott államközösség fennmaradása mellett foglalt állást.

A referendumot követően hamarosan, 1992. április 27-én Belgrádban kikiáltották a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, a Szerbiából és Montenegróból álló harmadik Jugoszlávia megalakulását. Még ugyanezen a napon az utolsó jugoszláv parlament 73 jelen lévő szerb és montenegrói képviselője elfogadta az új állam

22 Huszka, 2003. 53–54.; Đurić, 2003. 148–152.

alkotmányát. Ennek értelmében a – magyar közbeszédben gyakran „Kis-Jugoszláviaként” említett – Jugoszláv Szövetségi Köztársaság két egyenrangú tagköztársaságból, Szerbiából és Montenegróból áll. A tagköztársaságok szuverének minden olyan kérdésben, amely nem tartozik szövetségi hatáskörbe. A föderáció szervei: a szövetségi parlament, az államelnök, a szövetségi kormány, a szövetségi bíróság, illetve ügyészség, valamint a nemzeti bank. A törvényhozó hatalmat a kétkamarás parlament gyakorolja (két háza: a képviselőház és a köztársaságok tanácsa). A képviselőházba Szerbia 108, Montenegró 30 tagot küld. A köztársaságok házáat 20-20 szerbiai, illetve montenegrói képviselő alkotja. A szövetségi parlament választja a kormányfőt, a kormányprogramot mindkét háznak el kell fogadnia. Ezek a rendelkezések azt célozták, hogy föderális-konföderális megoldásokkal az egyenjogúság biztosítása érdekében kiegyenlítsék a két tagállam közötti különbségeket (Montenegró ugyanis 6,4-szer kisebb volt területileg, mint Szerbia, és 19-szer kevesebb nemzeti jövedelmet állított elő, mint Szerbia).²³

A szövetségi szervek viszonylag kis hatáskörrel rendelkeztek, a két tagállam belügyeit autonóm módon intézhette. A szövetségi politika súlyát, illetve hatásköröket 1997 után szerb részről többször is megpróbálták kiszélesíteni. (1997-ben Slobodan Miloševićet választották Jugoszlávia elnökévé, és neki akartak szélesebb hatáskört biztosítani.) 2000. július 6-án a szövetségi parlament a Szerb Szocialista Párt kezdeményezésére alkotmánymódosítást fogadott el, miszerint a szövetségi köztársasági elnököt közvetlenül választják meg. 2000 szeptemberére ki is írták a választásokat, noha az elnöki ciklus csak 2001-ben járt volna le. Az alkotmánymódosítás Milošević és a Szerb Szocialista Párt hatalmának meghosszabbítását célozta. A szerb szocialistáknak volt okuk a sietségre, a hazai ellenzék ugyanis egyre szervezettebbé vált, emellett a NATO-bombázásokért és a sikertelen koszovói politikáért is egyre többen tették felelőssé a miloševići vezetést. A függetlenedésre törekvő montenegrói politikusok viszont Montenegró elleni támadásként értékelték az alkotmánymódosítást, melynek során Szerbia visszaélt erőfölényével, és nem tartotta tiszteletben a két tagállam egyenjogúságát.

A 2000. szeptember 24-i választásokon a Szerbiai Demokratikus Ellenzék (DOS) nevű pártszövetség jelöltje, Vojislav Kuštunica győzött. Az ugyanekkor megtartott szövetségi parlamenti választások után a DOS pártjai küldhették a legtöbb képviselőt a parlamentbe (58). Montenegróban a DPS bojkottálta a választásokat, így a 30 montenegrói képviselőházi helyből 29 a Bulatović-féle SNP-nek jutott. Montenegró nagyobb önállóságát, illetve függetlenségét sem a DOS pártjai, sem az új köztársasági elnök nem támogatta. A szerbség részeként tekintették a montenegrói ortodox lakosságot, és természetesnek vették, hogy szoros kapcsolatban, egy államban éljen a két nemzettest. A DOS szövetségi szinten koalícióra lépett és együtt kormányozott az uniópárti SNP-vel. (Nézetkülönbségek nem az államszervezet ügyében voltak köztük.) A montenegrói kérdés tehát továbbra is megoldásra várt, miközben a nemzetközi közösség már másképpen tekintett a jugoszláv államra.²⁴

23 Rastoder, 2013. 10–11.; Morrison, 2017. 35–40.

24 Bieber, 2003. 33–36.

Slobodan Milošević bukása után a nyugati hatalmak álláspontja megváltozott Montenegró függetlenségének kérdésében. Míg korábban Đukanović támogatásával Jugoszlávia belső gyengítése volt a céljuk, 2001 után inkább felerősödött az aggodalom, hogy a montenegrói belső megosztottság a függetlenség ügyében destabilizálhatja az országot, és esetleg véres konfliktusokhoz vezethet. Másrészt úgy vélték, a nemzeti ügy megint megakaszthatja a demokratizálódási folyamatot Szerbiában. Közben ugyanis a 2000. decemberi választás után, amelyet a DOS nyert meg, hivatalba lépett Zoran Đinđić kormánya. Ezzel megtörtént a politikai rendszerváltás Szerbiában, megtört a kommunista utódpárt monolit hatalma, első ízben kimaradt a kormányból az oly sok szenvedés, véres konfliktus kiobbantásában nagy szerepet játszó szocialista párt.²⁵ Az egész balkáni térséget tekintve a nemzetközi közösség úgy vélte, Montenegró elszakadása a koszovói albán vezetést is arra bátoríthatja, hogy egyoldalú lépéssel, nemzetközi tárgyalások nélkül kimondja a tartomány függetlenségét, valamint az újabb területi és államszerkezeti változások serkentően hathatnak a separatista törekvésekre (például boszniai szerbek, macedóniai albánok).

Az Európai Unió abban reménykedett, hogy a szerbiai kormányváltás után rendeződnek Montenegró és Szerbia viszonyai. 2001-től kezdődően az unió erős nyomására (azonnali gazdasági előnyök ígéréseivel és az EU-tagság perspektívájával) a két köztársaság vezetői tárgyalásokat kezdtek az ország belső szerkezetének átalakításáról. A montenegróiak nagyobb mértékű függetlenséget, szélesebb szuverenitást igényeltek. Montenegró két nemzetközileg elismert állam szövetségét javasolta, fenntartva a függetlenségi népszavazás lehetőségét. Az államszövetséget érintő főbb kérdésekben ragaszkodott a konszenzusos döntésekhez. A szövetségi állam jogkörébe a védelmi ügyek (mindkét államnak lenne hadserege, a hadsereget a közös legfelső védelmi tanács irányítaná), a külpolitika, a közös piac és a közös, lehetőleg konvertibilis valuta, valamint az emberi jogok kerülnének. A szerbiai felfogás szerint a nemzetközileg elismert állam két köztársaságból állna, a két tagállam teljes belső autonómiát élvezne, kivéve a szövetségi hatáskörbe tartozó ügyeket (védelmi, emberi jogi kérdések, valamint a külpolitika és a valuta-, vámrendszer). A kétkamarás parlamentben a köztársaságok házába mindkét állam azonos számú képviselőt küldhetne. A szövetséget érintő kérdések eldöntéséhez mindkét ház abszolút többségi hozzájárulása lenne szükséges.²⁶

A tárgyalások nyomán 2002. március 14-én, az úgynevezett belgrádi egyezményben rögzítették az új államszövetség működésének alapelveit. Az egyezményt Jugoszlávia, Montenegró, Szerbia elnökei és miniszterelnökei írták alá Javier Solana, az Európai Unió kül- és biztonságpolitikai megbízottja jelenlétében (utóbbi szerepvállalása miatt szokták viccesen az új államalakulatot Solaniának is nevezni). 2003. február 4-én pedig a belgrádi megállapodás alapelveit tartalmazó alkotmányos rendelkezéseket fogadtak el.

25 Sundhaussen, 2014. 469–470.

26 Az álláspontokat és azok változását elemzi: Meurs, 2003. 63–72. Az EU szerepvállalásáról: Noutcheva-Huyseune, 2004. 116–122.

A megegyezés értelmében az új államszövetség hivatalos neve Szerbia és Montenegró lett. Az államközösség két egyenrangú állam szövetsége. A közös intézmények a szövetségi parlament, az alkotmánybíróság, az öt minisztériumból álló kormány (az egyes tárcák: külügy, honvédelem, nemzetközi kereskedelem, belkereskedelem, emberi jogok), valamint a hadsereg. A hadsereg főparancsnokságát az államszövetség, Szerbia, illetve Montenegró elnökeiből álló legfőbb védelmi tanács alkotja, akik döntéseiket konszenzussal hozzák meg. A törvényhozó hatalmat az egykamarás parlament gyakorolja. Ennek 126 képviselője van, 91 szerbiai és 35 Crna Gora-i. A parlament – hogy elkerüljék a szerbiaiak számbeli fölényéből adódó előnyt – csak olyan törvényeket hozhat, amely rendelkezik mind a két állam képviselőinek többségi támogatásával. A parlament választja az államelnököt, aki a közös minisztertanács vezetését is ellátja. Az egyes állami posztok betöltésénél a rotációs elvet alkalmazzák. A sorkatonák abban az államban szolgálnak, melynek polgárai.²⁷

A megállapodás nyomán végül is egy laza szövetség jött létre a két állam között, sok kérdést viszont nem tisztáztak kellőképpen. A gazdasági integrációról a belgrádi egyezmény csak annyit mondott ki: mindkét fél felelős a közös piac akadálytalan működéséért, a munka, a tőke és az áruk zavartalan áramlásáért. A gazdaság átalakítása során törekedni kell az EU-kritériumok megvalósítására, ugyanakkor az egyes országokban különböző elvek szerint és módon végbement gazdasági reformintézkedések továbbra is érvényben maradnak. Az egyezmény nem oldotta meg a Szerbia és Montenegró közti alapvető problémákat, viszont gyakoribb tárgyalásokra kényszerítette a feleket. Emellett nemcsak a két országrész közötti kapcsolatokra volt hatással, hanem a belső politikai viszonyokat és véleménykülönbségeket is láthatóvá tette, mintegy előkészítve a végső döntést.²⁸

Mivel a belgrádi egyezmény kompromisszum alapján – és nem kis nemzetközi közreműködéssel – született meg, igazából senki sem volt elégedett vele.²⁹ A szerb politikai erők egy része erősebb szerbiai pozíciókat szeretett volna látni, a liberális, pragmatikus erők hiányolták a konkrétabb megegyezéseket, a gazdasági együttműködés és integráció kereteinek megteremtését. Montenegróban a függetlenségpártiak voltak elégedetlenek. Nem sokkal a belgrádi egyezmény megkötése után, 2002 októberében rendkívüli választásokra került sor, mivel a kisebbségi kormányt kívülről támogató Liberális Szövetség többek között a függetlenségi népszavazás elmaradása miatt megvonta a bizalmat.³⁰

Szerbia és Montenegró közös állami szervei gyakorlatilag nem, vagy csak nagyon alacsony határfokon működtek. Montenegró – mivel tartott a szerbek majorizáló törekvéseitől, és függetlenedési terveivel sem egyezett volna – igyekezett megakadályozni, hogy a közös, központi állami szervek létrejöhessenek, vagy hatékonyan működjenek (kivételt képezett a Podgoricában működő alkotmánybíróság, illetve a külügyminisztérium, ahová minél több montenegróit igyekeztek bejuttat-

27 A megegyezés szövege: *Sporazum*, 2002. Angolul közli: Meurs, 2003. 80–82.

28 Noutcheva-Huyseune, 2004. 122.

29 Szilágyi, 2006. 114.

30 Goati, 2015. 71–80.

ni).³¹ A közös szervekhez való viszonyulást, illetve azok hatékonyságát jellemzi magának az államszövetségnek a parlamentje is. A parlament mandátuma 2005 februárjában lejárt, de új választásokat nem tartottak.

Az évek során nem egyeztek meg a közös himnuszban, a nemzeti szimbólumokban sem. Gazdasági téren továbbra is megmaradt az egyre inkább elkülönülő két gazdaság, a két valuta- és vámrendszer. Szerbiában magasabbak voltak a vámpók, Szerbia saját iparát védő protekcionista törvényeket hozott, míg a turizmusra épülő montenegrói gazdaság nyitottabb volt. Az egy főre eső külföldi befektetések Montenegróban nagyobbak voltak. Nem történt meg a deklarált közös, egységes piac érdekében számos intézmény újjászervezése sem. Rohamosan közeledett 2006 márciusa, amikor is letelt az a három év, amelyen belül a 2003. évi alkotmányos rendelkezések szerint az állam szerkezetét nem lehet megváltoztatni.

A függetlenségi népszavazás

Az Európai Unió – amíg lehetett – igyekezett lebeszélni a montenegrói vezetőket a függetlenségi népszavazásról. A balkáni helyzetből adódó külpolitikai aggodalmak, a félelmek, hogy a függetlenség kimondásával dominóeffektus kezdődik, nem állták meg a helyüket (lásd az emlegetett párhuzamokat Koszovóval, Boszniával stb.). Montenegró esete más volt, mint a többi említett területé, rendelkezett ugyanis olyan nemzetközi és államközi megállapodással, amely biztosította számára az önrendelkezési jogot (belgrádi egyezmény, a Badinter-bizottság álláspontja). Emellett számos uniós ország, valamint az Egyesült Államok konzulátust vagy magas szintű diplomáciai képviselőt tartott fenn Montenegróban. Emellett Montenegró mindig kész volt együttműködni a nyugati országokkal, elismerte a koszovói rendezés szükségességét, nem bújtatott háborús bűnösöket, tárgyalásokat folytatott a Horvátországnak fizetendő háborús kártérítés ügyében. A montenegrói eltökéltséget látva, az Európai Unió végül is elfogadta a népszavazás tényét, de ragaszkodott ahhoz, hogy a referendum eredményét végül mindegyik fél ismerje el. Igyekezett elérni, hogy ne lehessen a népszavazást bojkottal megakadályozni, amit az uniópártiak többször is felvetettek mint lehetőséget. Továbbá kritériumul szabta, hogy a választásra jogosultak több mint felének le kell adnia a szavazatát, és a függetlenség kimondásához a szavazatok legalább 55%-a szükséges.³² A függetlenséget ellenzők és Belgrád könnyű szívvel elfogadták a feltételeket, abban reménykedtek, hogy 45%-nyi szavazatot bizonyára elérnek.

A referendum kimenetele a függetlenségpártiak számára sem volt egyértelmű, sem az etnikai viszonyokat,³³ sem a korábbi szavazások eredményeit tekintve.

31 *A Marriage of Inconvenience*, 2003.

32 Pavićević-Komar, 2006.

33 Montenegró lakossága a 2003. évi népszámlálás szerint 620 145 fő volt. Jelentős változás állt be a korábbiakhoz képest abban, hogy a lakosság milyen nemzetiségűnek vallotta magát a népszámláláson. A lakosság a 2003. évi népszámlálás során már valóban kifejezte, minek tartja magát, mit tart fontosabbnak: a Montenegróhoz való kötődést és a politikai okokból bekövetkező eltávolodást Szerbiától vagy

A Đukanović vezette párt, illetve párkoalíció ugyanis 1998 után még sohasem élvezett abszolút támogatottságot. A függetlenségpártiak fő erői az előző két választáson csak 42, illetve 48%-nyi szavazatot kaptak, az államszövetség híveinek pártszövetsége pedig 38, illetve 41%-ot. A többi parlamenti párt köréből a függetlenségpártiak – elvben és a korábbi megnyilvánulásokból következően – számíthattak még a Liberális Szövetségre (8, illetve 6%), valamint az albán pártokra (2,5%). Az uniópártiakat pedig a kisebb pártokat magában tömörítő Hazafias Koalíció Jugoszláviáért támogatta, amely a 2002-es választásokon 2,7%-ot kapott. A korábbi parlamenti választási eredmények azonban nem jelentették, hogy a választók automatikusan követik a pártok álláspontját. A korábbi választások kimenetele, valamint a közvélemény-kutatások szoros eredményt ígértek.

A kampány során a kormánypárti erőknek mindenekelőtt meg kellett értetni a választókkal, hogy ezúttal nem a kormány teljesítményéről kell szavazni (a parlamenti választásokra összefoglalóan kerül sor), hanem az államszerkezet megváltoztatásáról. A függetlenségpártiak továbbra is azt hangsúlyozták, hogy Montenegró egyedül gyorsabban teljesítheti az EU-csatlakozás feltételeit. Montenegró nem akar visszatérni a múltba, hangsúlyozták, utalva a szerbiai politikai viszonyokra. A függetlenségpártiaknak meg kellett nyerniük a nemzeti kisebbségek tagjait is. Ezért gyakran hangsúlyozták, hogy Montenegró nem nemzetállam, hanem polgári értékeken alapuló állam. Ezek az értékek pedig magukban foglalják a széles körű demokratikus és kisebbségi jogokat. Az önállóságpártiak a cirill írás mellett latin betűs propagandaanyagokat is nyomtattak, szemben az államszövetség-pártiakkal. Ez ugyan csak szimbolikus dolognak tűnik, de végső soron nagyobb nyitottságukat mutatja. Albán

pedig az egyetemes szerb nemzethez való tartozást. A 70-75%-ot kitevő szerbül beszélő ortodox lakosság most határozottan két részre vált: 43% vallotta magát Crna Gora-i nemzetiségűnek, 32% pedig szerbnek. Az ország középső részén volt magasabb a montenegróiak aránya, ott abszolút többséget is képeztek (Cetinje opština 91%, Danilovgrad 68%, Nikšić 63%, Podgorica 57%, Mojkovac 55%, Kolašin 51%). (Az opština olyan közigazgatási egység, amely egy várost vagy nagyobb települést és a környező vidéket foglalja magában. Montenegróban 21 opština van.) A szerbek gyakorlatilag ugyanott éltek, ahol a Crna Gora-iak, az ország szinte mindegyik részén, sokfelé a lakosság 35–42%-át alkotva. Abszolút többséget képeztek a Szerbiával és Bosznia szerb területeivel érintkező vidékeken (Plužine, Plevlja), valamint a tenger melletti Herceg Noviban. Az országban a délszláv nyelvet beszélő muszlim vallású etnikum is – amely korábban a lakosság 13-15%-át tette ki – két kategória között választhatott. A boszniai és a szerbiai bosnyák nemzetel együtt tartozók bosnyáknak vallották magukat (48 184 fő), azok pedig, akik montenegróiságukat tartották fontosabbnak, muszlimnak számítanak (24 625 fő). Az ország északkeleti részén élnek, az egykori Novi Pazar-i szandzsákbán (Rožaje járásban a lakosság 82%-át, Plavban 49%-át, illetve 6,6%, valamint 5,6%-át adják a bosnyákok és muszlimok). A hivatalos statisztika szerint az albánok száma alig haladta meg a 31 ezer főt (5%). Nagy többségük Ulcinjben és környékén kompakt közösségekben él (14 638, a körzet 72%-át alkotva), valamint Podgorica opštinában (9295 fő, 5,5%) és a Koszovó menti Plavban (2719 fő, 19%). Figyelemre méltó viszont, hogy a népszámlálás adatai szerint a lakosság közel 6%-a vagy nem jelölte meg nemzetiségét, vagy a regionális tudatú, illetve a jugoszláv kategóriát választotta. Az anyanyelv szerinti megoszlás a következő képet mutatta. Anyanyelvének 393 740 fő mondta a szerbet, 136 208-an a Crna Gora-i nyelv kategóriát választották. Albán anyanyelvűnek 32 603 fő vallotta magát, bosnyák anyanyelvűnek pedig 19 906 fő. Az úgynevezett „bošnjački” nyelvet 14 172-en választották (ez a nyelv a montenegróiságot hangsúlyozó muszlim vallású, délszláv nyelvet beszélő lakosság nyelve). A horvát anyanyelvűek létszáma 2791, a macedónoké 507, a magyaroké 255. 13 902 fő nem jelölte meg anyanyelvét. *Popis stanovništva 2003.*

nyelvű plakátokat is készítettek, és kiálltak a multikulturalizmus mellett.³⁴ (A választások eredménye megmutatta, nem volt haszontalan és eredménytelen a 25%-nyi kisebbségnek tekinthető, vagyis nem ortodox vallású és szerb anyanyelvű lakosság megszólítása.)

Az államszövetség fenntartása mellett állók a nemzeti érzelmekre apelláltak. Azzal érveltek, hogy a szerbiaiak és a montenegróiak egy nemzetet alkotnak, egy a nyelvük, egy a vallásuk és a történelmük is. Ebből adódóan miért is válnának el, tették fel a kérdést. A kampány során gyakoriak voltak az idegen vallásúak, illetve nemzeti-ségűek elleni kijelentések, idézve az 1980–1990-es évek szerb nemzeti retorikájának hangnemét. (A referendum értékelésekor is azt hangsúlyozták erről az oldalról, hogy az albánok, bosnyákok döntötték el az állam sorsát.) Utaltak praktikus dolgokra is. Sok montenegróinak van rokona Szerbiában, emellett sok montenegrói állampolgár él, dolgozik vagy tanul, illetve gyógykezelési magát Szerbiában. Szétválás esetén ezek a lehetőségek pedig – sugalmazták – megszűnhetnek. Mindezekből kifolyólag fenn kell tartani a jó kapcsolatokat és az államszövetséget Szerbiával.

Végül a 2006. május 21-én, igen magas arányú, 86,5%-os részvétel mellett megtartott népszavazás döntött az ország függetlenségéről. Az 1990 utáni parlamenti, illetve elnökválasztásokon soha nem volt ilyen mértékű a választási aktivitás. A választók 55,52%-a a szerb–montenegrói államközösség megszüntetése, az önálló Montenegró létrehozása mellett foglalt állást. A referendumon 230 711-en szavaztak igennel és 184 954-en nemmel. Az igen szavazatok aránya meghaladta a függetlenség kikiáltásához szükséges 55%-ot.³⁵

A népszavazás eredményét döntően befolyásolták az nemzeti kisebbséghez tartozók. Nyilvánvalóan nemmel szavazott a népszámláláson magát szerbnek deklaráló 32%-nyi lakosság (ugyanakkor a függetlenséget ellenzők aránya magasabb volt, 44%, mint a szerb lakosság aránya).³⁶ Az államszövetség fennmaradása mellett foglaltak állást azok is, akik nosztalgiával tekintettek Jugoszlávia bármelyik formájára, valamint akiknek közvetlen kötődésük volt Szerbiához (rokonok, munka, tanulás stb.). Az opštínák szerint közzétett eredményekből kitűnik, hogy az önállóságot legnagyobb mértékben a bosnyák és az albán területeken (Rožaje 91,3%, Ulcinj 88,5%, Plav 78,9%), valamint a crnogorácok hagyományos központjának számító Cetinjében (86,4%) támogatták.³⁷

Július 3-án a montenegrói képviselőház kihirdette a függetlenségi nyilatkozatot, amely szerint Montenegró a jelenlegi határokon belül független ország, teljes államjogi szuverenitással. A képviselőház elfogadott még egy nyilatkozatot, amelyben az olvasható, hogy folytatódik Montenegróban a vallási, kulturális és nemzeti

34 Rastoder, 2013. 22–28.

35 *Referendum*, 2006.

36 A szerbek arányát és az uniópárti erőkre leadott szavazatát közli: Kubo, 2006. 45.

37 Az igen szavazatok aránya az egyes opštínákban: Andrijeвица 27,7%, Bar 63,7%, Berane 47,2%, Bijelo Pole 55,6%, Budva 53,3%, Cetinje 86,4%, Danilovgrad 53,6%, Hercegnovi 38,7%, Kolašin 42,2%, Kotor 55,7%, Mojkovac 43,9%, Nikšić 52,6%, Plav 78,9%, Pljelja 36,3%, Plužine 24,3%, Podgorica 53,9%, Rožaje 91,3%, Tivat 56,4%, Ulcinj 88,5%, Šavnik 43,1%, Žavljak 38,6%. www.cemi.cg.yu.; *Konačni rezultati*, 2006.

sokszínűséget ápoló demokratikus és polgári társadalom kiépítése, amelynek alapját az emberi és kisebbségi jogok tiszteletben tartása, a parlamentáris demokrácia, a jogállamiság és a piacgazdaság képezi. Június 5-én Szerbia parlamentje is elismerte Montenegro önállóságát (egyben leszögezte, a korábbi államszövetség jogutódjának tekinti magát). Június 12-én az Európai Unió külügyminisztereinek luxemburgi tanácskozásán állásfoglalást tettek közzé, miszerint javasolják a tagállamoknak Montenegro elismerését (ezzel az unió gyakorlatilag elismerte Montenegro állami-ságát). Augusztus 28-án Montenegro az ENSZ tagállama lett.

A függetlenség kikiáltásával a montenegrói államiság 1918 után ismét helyreállt, így a függetlenségi politika végül is sikerrel zárult. A montenegrói egy sajtósá-gos eset Jugoszlávia felbomlása során. Nem etnikai, nem vallási ellentétek vezettek a szakításhoz Szerbiával, nem is kísérte véres polgárháború az eseményeket. Az 1990-es évek közepétől a szerbiaihoz hasonlóan szintén az egykori állampártból kikerült vezetők úgy látták, bizonyos előnyök fejében jobb, ha fokozatosan eltávo-lodnak a miloševići szerbiai politikától, megóvják országukat annak negatív követ-kezményeitől. Az eltávolodást hosszú egyeztetések után 2003-ban egy új beren-dezkedés bevezetése követte, amellyel igazából senki sem volt elégedett (a monte-negróiak két nemzetközileg elismert állam szövetségét képzelték el, a szerbek viszont több közös ügyet tartottak volna meg). A đukanović vezetése a szerbiai for-dulat után hatalomra került erőkkal sem tudott vagy inkább nem akart együttmű-ködni. Úgy vélte, jobb, ha Montenegro uniós integrációjának kérdése nem kötődik Szerbia nemzetközi megítéléséhez. A függetlenségi törekvéseket meghirdető elit végső soron saját politikai karrierjét is kockára tette, mind a hatalmon lévő párt szakadása során, mind pedig a népszavazás melletti kiállásával. A nemzetközi erők a dominóeffektustól (Koszovó elszakadásától, Bosznia-Hercegovina egységének felbomlásától) tartva egy ideig igyekeztek megakadályozni a szétválást (2001–2002-es tárgyalások), ezért is 55%-ban határozták meg a referendumon a függetlenség-hez szükséges szavazati arányt, de mivel nem kellett egy újabb háború kirobbaná-sától tartani, gyorsan elfogadták az eredményt.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

A Marriage of Inconvenience

2003 *A Marriage of Inconvenience: Montenegro 2003*. <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/142-a-marriage-of-inconvenience-montenegro-2003.pdf>.

Andrijašević

2017 Andrijašević, Živko: *Crnogorska ideologija 1860–1918. Državna ideologija Crne Gore u vrijeme vladavine Nikole I Petrovića Njegoša*. Cetinje, 2017.

Andrijašević–Rastoder

2006 Andrijašević, Živko – Rastoder, Šerbo: *Istorija Crne Gore. Od najstarijih vremena do 2003*. Podgorica, 2006.

Becker–Engelberg

2003 *Montenegro im Umbruch. Reportagen und Essays*. Hrsg. v. Becker, Jens – Engelberg, Achim. Münster, 2003.

Bieber

2003 Bieber, Florian: Montenegrin Politics since the Disintegration of Yugoslavia. In: *Montenegro in Transition: Problems of Identity and Statehood*. Ed.: Bieber, Florian. Baden-Baden, 2003. 11–42.

2010 Bieber, Florian: Das politische System Montenegros. In: *Die politischen Systeme Osteuropas*. Hrsg. v. Ismayr, Wolfgang. 3., aktualisierte und erweiterte Aufl. Wiesbaden, 2010. 941–966.

Bilandžić

1999 Bilandžić, Dušan: *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb, 1999.

Bíró

2004 Bíró László: Szerbia és Montenegro. In: *Európai politikai rendszerek*. 2., átdog. kiad. Szerk.: Kardos József – Simándi Irén. Bp., 2004. 811–866.

2007 Bíró László: *Montenegro*. [Kézirat Kardos József – Simándi Irén (szerk): Európai politikai rendszerek. Bp., 3., átdolgozott kiadásához.] 2007. <https://www.academia.edu/6291785/Montenegr%C3%B3>.

2010 Bíró László: *A jugoszláv állam 1918–1939*. Bp., 2010. (História Könyvtár. Monográfiák, 26.)

Darmanović

2015 Darmanović, Srđan: Politički sistem Crne Gore. In: *Izborni i partijski sistem u Crnoj Gori. Perspektiva razvoja unutarpartijske demokratije*. Ur.: Goati, Vladimir – Darmanović, Srđan. Podgorica, 2015. 11–46.

Dimić

2001 Dimić, Ljubodrag: *Srbija u Jugoslaviji*. Novi Sad, 2001. (Istorija srpske državnosti, III.)

Đurić

2003 Đurić, Dragan: The Economic Development of Montenegro. In: *Montenegro in Transition: Problems of Identity and Statehood*. Ed.: Bieber, Florian. Baden-Baden, 2003. 139–157.

Goati

1999 Goati, Vladimir: *Izbori u SRJ od 1990. do 1998. Volja gradjana ili izborna manipulacija*. Beograd, 1999.

2015 Goati, Vladimir: Partijski sistem u Crnoj Gori. In: *Izborni i partijski sistem u Crnoj Gori. Perspektiva razvoja unutarpartijske demokratije*. Ur.: Goati, Vladimir – Darmanović, Srđan. Podgorica, 2015. 47–86.

Goldstein

2003 Goldstein, Ivo: *Hrvatska povijest*. Zagreb, 2003.

Huszka

2003 Huszka, Beáta: The Dispute over Montenegrin Independence. In: *Montenegro in Transition: Problems of Identity and Statehood*. Ed.: Bieber, Florian. Baden-Baden, 2003. 43–62.

Jovanović

2001 Jovanović, Jagoš: *Istorija Crne Gore*. Podgorica, 2001.

Juhász

1999 Juhász József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*. Bp., 1999.

Konačni rezultati

2006 Konačni rezultati Referenduma u Crnoj Gori. In: *Referendum u Crnoj Gori 2006. godine*. Prired.: Komar, Olivera. Podgorica, 2006. 113–183.

Kubo

2006 Kubo, Keiichi: Pitanje nezavisnosti i etničkog identiteta u Crnoj Gori. In: *Referendum u Crnoj Gori 2006. godine*. Prired.: Komar, Olivera. Podgorica, 2006. 33–47.

Lampe

1996 Lampe, John R.: *Yugoslavia as History: Twice There Was a Country*. New York, 1996.

Lukács

2018 Lukács B. György: 1966–1971 – „Horvátország tavasza”. In: *Világtörténet*, 8. (40.) (2018) 3. sz. 501–521.

Meurs

2003 Meurs, Wim, van: The Belgrade Agreement: Robust Mediation between Serbia and Montenegro. In: *Montenegro in Transition: Problems of Identity and Statehood*. Ed.: Bieber, Florian. Baden-Baden, 2003. 63–82.

Morrison

2017 Morrison, Kenneth: *Nationalism, Identity and Statehood in Post-Yugoslav Montenegro*. London, 2017.

Noutcheva–Huyseune

2004 Noutcheva, Gergana – Huyseune, Michel: Serbia and Montenegro. In: *Europeanization and Conflict Resolution: Case Studies from the European Periphery Europeanization and Conflict Resolution*. Ed.: Coppieters, Bruno. Gent, 2004. 107–147.

Pándi

1995 *Köztes-Európa. Térképgyűjtemény*. Szerk.: Pándi Lajos. Bp., 1995.

Pavićević–Darmović–Komar–Vujović

2007 Pavićević, Veselin – Darmović, Srđan – Komar, Olivera – Vujović, Zlatko: *Izbori i izbor-no zakonodavstvo u Crnoj Gori 1990–2006*. Podgorica, 2007.

Pavićević–Komar

2006 Pavićević, Veselin – Komar, Olivera: Pravni okvir održavanje Referenduma o državno-pravnom statusu Crne Gore. In: *Referendum u Crnoj Gori 2006. godine*. Prired.: Komar, Olivera. Podgorica, 2006. 21–32.

Pavlović

2003 Pavlović, Srđa: Who are Montenegrins? Statehood, Identity, and Civic Society. In: *Montenegro in Transition: Problems of Identity and Statehood*. Ed.: Bieber, Florian. Baden-Baden, 2003. 83–106.

Popis stanovništva 2003

Popis stanovništva 2003. <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=57&pageid=57>.

Ramet

2005 Ramet, Sabrina P.: *Thinking about Yugoslavia: Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo*. Cambridge, 2005.

2011 Ramet, Sabrina P.: *Die drei Jugoslawien. Eine Geschichte der Staatsbildungen und ihrer Probleme*. München, 2011. (Südosteuropäische Arbeiten, 136.)

Raspopović

2017 Raspopović, Radoslav: A montenegrói külpolitika dilemmái a 19. század második felétől az első világháborúig. In: *Világtörténet*, 7. (39.) (2017) 3. sz. 443–466.

Rastoder

2003 Rastoder, Šerbo: A Short Review of the History of Montenegro. In: *Montenegro in Transition: Problems of Identity and Statehood*. Ed.: Bieber, Florian. Baden-Baden, 2003. 107–137.

2013 Rastoder, Šerbo: Crna Gora 1989–2006. Prilog za modernu istoriju Crne Gore. In: *Crnogorski anali*, 1. (2013) 4. sz. 5–34.

2017 Rastoder, Šerbo: Montenegro and the Montenegrins in the Yugoslavia Statehood Loss and its Renewal. In: *Yugoslavia from a Historical Perspective*. Eds.: Perović, Latinka – Roksandić, Drago et al. Beograd, 2017. 90–125.

Referendum

2006 *Republika Crna Gora. Referendum o državnom statusu. Konačni izvještaj OSCE/ODIHR*. Varšava, 2006. <https://www.osce.org/sr/odihr/elections/montenegro/20099?download=true>.

Ristić

2010 Ristić, Irena: Das politische System Serbiens. In: *Die politischen Systeme Osteuropas*. Hrsg. v. Ismayr, Wolfgang. 3., aktualisierte und erweiterte Aufl. Wiesbaden, 2010. 897–940.

Romanyenko

2011 Романенко, Сергей: *Между «Пролетарским интернационализмом» и «Славянским братством». Российско-югославские отношения в контексте этнополитических конфликтов в Средней Европе (начало XX века – 1991 год)*. Москва, 2011.

Šišić

1920 Šišić, Ferdo: *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914–1919*. Zagreb, 1920.

Sporazum

2002 *Sporazum o principima odnosa Srbije i Crne Gore u okviru državne zajednice*. 14. mart 2002. www.gov.me/files/1052297878.doc.

Šuković

2006 Šuković, Mijat: *Podgorička skupština 1918*. Podgorica, 2006.

Sundhaussen

1993 Sundhaussen, Holm: *Experiment Jugoslawien. Von der Staatsgründung bis zum Staatszerfall*. Mannheim, 1993.

2014 Sundhaussen, Holm: *Jugoslawien und seine Nachfolgestaaten 1943–2011. Eine ungewöhnliche Geschichte des Gewöhnlichen*. 2. durchgesehene Aufl. Wien, 2014.

Sz. Bíró

2018 Sz. Bíró Zoltán: Miért és miként bomlott fel a Szovjetunió? In: *Világtörténet*, 8. (40.) (2018) 4. sz. 567–587.

Szilágyi

2006 Szilágyi Imre: Montenegro a függetlenségi népszavazás után. In: *Külügyi Szemle*, 5. (2006) 3–4. sz. 111–130.

Thomas

1999 Thomas, Robert: *The Politics of Serbia in the 1990s*. New York, 1999.

Vodopivec

2005 Vodopivec, Peter: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države. Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana, 2005.

Vujadinović

2002–2007 *Između autoritarizma i demokratije. Srbija, Crna Gora, Hrvatska*. Knj. 1. *Institucionalni okvir*. Knj. 2. *Civilno društvo i politička kultura*. Knj. 3. *Nacionalni i državni interes moderne Srbije*. Ur.: Vujadinović, Dragica et al. Beograd, 2002, 2004, 2007.

Weckbauer–Hoffmeister

1997 Weckbauer, Arno – Hoffmeister, Frank: *Die Entwicklung der politischen Parteien im ehemaligen Jugoslawien*. München, 1997. (Untersuchungen zur Gegenwartskunde Südosteuropas, 34.)

LÁSZLÓ BÍRÓ

INDEPENDENCE OF MONTENEGRO

With the collapse of Yugoslavia during the 1990s, only the republics of Serbia and Montenegro agreed to maintain the Yugoslav state, and established a new constitution for a new Federal Republic of Yugoslavia in 1992. From 1996, the first public signs of political discord between parts of Montenegrin leadership and the Serbian leadership began to appear. Montenegro created independent economic policy and turned to new political centres. The formation of a new state union of Serbia and Montenegro, following the March 2002 Belgrade Agreement, has failed to resolve the future relationship of the two republics. In 2003 the state was renamed into Serbia and Montenegro, and became a much looser union, with the fact that there was a moratorium that referendum can not be conducted until the period of three years expires. The question of the status of the relations of Serbia and Montenegro was solved by the referendum on the 21st of May 2006. The repost was 86.5%, which the biggest repost ever in the history of Montenegro, and with 55.5% of votes Montenegro voted its independence, narrowly passing the 55% threshold. The large Serbian ethnic community, making up about 30 per cent of the population, overwhelmingly voted against breaking away.

CONTENTS

Fall of Empires, Formation of Countries (Stefano Bottoni)	533
<i>Studies</i>	
Zsolt Jončev: Ethnic Dimensions of the Czechoslovak Legion	537
Lukács Krajcsír: The History of the Gottwald Brigade: Czechoslovakia's Role in Birth of State of Israel	551
Zoltán Sz. Bíró: How and Why Did the Soviet Union Fall Apart?	567
László Bíró: Independence of Montenegro	589
Daniele Conversi – Sanjay Jeram: Despite the Crisis: The Resilience of Intercultural Nationalism in Catalonia	611
Róbert Balogh: Starvation, Nutrition and Modernity in Late Colonial India, 1920–1950	633
Tamás Baranyi: May 1968 in France and the Balance of Forces in Great Power Relations	651
<i>Book Reviews</i>	
History of Czechoslovakia in Documents (Péter Vukman)	667
The Tunis Crusade of 1270: A Mediterranean History (Bernadett Opre)	671
Trademarks of Cloth Rolls: Archaeological Remains of the Textile Trade in the Hungarian Kingdom (Bence Péterfi)	675
Silk and Tea in the North: Scandinavian Trade and the Market for Asian Goods in Eighteenth-Century Europe (Márton Kiss)	678

HU ISSN 0083-6265

Kiadja az MTA BTK Történettudományi Intézet
A kiadásért felel Fodor Pál igazgató
A szedési, tördelési munkálatokat
az MTA BTK TTI tudományos információs témacsoportja végezte
Vezető: Kovács Éva
Tördelőszerkesztő: Zsigmondné Balázs Ildikó
Térkép: Nagy Béla
Nyomdai munkák: Krónikás Bt., Biatorbágy

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban (1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2018-as évfolyamának megjelenését a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

25nka
Nemzeti Kulturális Alap